

Ислам әлеміндегі биоэтикалық мәселелер

ЖАРИЯЛАНДЫ
18.04.2023

СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/136876/>

әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті

Дінтану және мәдениеттану кафедрасы

«Исламтану» мамандығының магистранты

Ерімбет Рамзан Еділбекұлы

Батыстағы биомедициналық технологияның ілгерілеуіне байланысты проблемалардың қарқынды өсуі биоэтиканың пайда болуына әкелді. Батыс философиясының биоэтикалық ілімдерінің бастауы оның көптеген ұғымдарымен байланысты ислам биоэтикасының қалыптасуы мен дамуында үлкен маңызға ие екені сөзсіз. Алайда, мұсылман биоэтикасы дамып келе жатқан соңғы 40 жыл оның ерекшеліктері мен басымдықтарын көрсетті. Олар тек діни санаға ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік-мәдени, философиялық, құқықтық және басқа аспектілерге де қатысты [1].

Жаһандық биоэтиканың дамуындағы мұсылман биоэтикасының орасан зор рөлін атап өткен жөн: біз Шығыс пен Орталық Азияның араб тілді ғалымдары қалдырған үлкен ғылыми-медициналық және философиялық мұраның бұл үдерістегі маңызы туралы айтып отырмыз.[2] Бұл тарихи фактіні сөзсіз мойындау – 2004 жылы ЮНЕСКО Атқарушы кеңесінің бекіткені. Ғылым этикасы саласындағы зерттеулері үшін Авиценна сыйлығы, сондай-ақ 2007 жылы Білім, ғылым және мәдениет мәселелері жөніндегі халықаралық ислам ұйымының (ISESCO) Ташкентті ислам мәдениетінің үш астанасының бірі ретінде жариялауы. Ислам мәдениетінің астаналарын құрметтеу бағдарламасын ISESCO 2001 жылы мақұлдады және үш ислам аймағын – араб әлемін, Африканы және Азияны білдіретін үш Астананы жыл сайын сайлауды көздейді.

Ғылым мен техниканың соңғы жетістіктерінен туындайтын этикалық дилеммалар кез-келген қоғамға, діни және діни емес адамдарға қарсы тұрады. Соңғы онжылдықтарда биоэтиканың секуляризациясы биоэтикалық пікірталастардың басым тенденцияларының біріне айналды. Жиырма жыл бұрын биоэтика саласында діни-медициналық дәстүрдің

үстемдігінен философиялық-құқықтық тұжырымдаманың ықпалына көшу болды. Алайда, көптеген діни қоғамдарда, мысалы, мұсылмандарда діни дәстүр биомедицинаның этикалық сұрақтарына басым көзқарас пен негізгі жауап көзі болып қала береді. 2010-2011 жылдары ислам қоғамдарындағы биоэтиканың басым міндеттерін анықтау үшін халықаралық сауалнама жүргізілді. Бұл мақалада осы зерттеудің нәтижелері, атап айтқанда ислам елдеріндегі биоэтиканы дамытудың он басым бағыты келтірілген.

Ислам қоғамында мұсылманның жеке және әлеуметтік өмірі, оның денсаулыққа, ауруға, өмірге және өлімге деген көзқарасы мен практикалық көзқарасы Ислам ілімін анықтайды. Осылайша, көптеген мұсылмандар үшін діни нанымдар, әсіресе денсаулыққа қатысты шешім қабылдауға әсер ететін ең күшті фактор болып табылады. Исламның этикалық-құқықтық дәстүрі биомедицина қоятын сұрақтарға жауап іздеуде де негіз болып табылады. Ол клиникалық және зерттеу тәжірибесінде шешім қабылдауға да қатысты. Алайда, барлық исламдық құқықтық мектептерді басқарудың орталықтандырылған органы болмағандықтан, қолданыстағы діни практиканы айқындау шарифат саласындағы мамандардың құзыретінде болады. Демек, исламдық Құқықтану биоэтика мәселелерін қарастырған кезде, қасиетті мәтіндерде қарастырылып отырған тақырыпқа қатысты нақты нұсқау болмаған жағдайда, шешім қабылдау ижтихад саласына түседі. Ислам биоэтикасы саласындағы пікірталастар мен қаулылар вакуумда болмайды, бірақ бір жағынан саяси-құқықтық жүйенің құзыреттілігінің айқын шеңберлерінің және екінші жағынан қолданыстағы әлеуметтік нормалардың өзара әрекеттесуімен анықталады. Іс жүзінде қиын дилеммаларды шешуде этикалық принциптерді қамтамасыз ету ислам заңгерлері мәтін мамандары және контекст мамандары ретінде ғалымдар арасындағы сындарлы ынтымақтастық арқылы жүзеге асырылады. Егер осы зерттеуге тартылған сарапшылардың пікірінше, заң, этика және ислам ғалымдарының пікірі арасындағы өзара іс-қимыл ислам елдерінің 20 негізгі биоэтикалық сын-қатерлерінің арасында 1-ші басымдыққа ие болды[2].

Барлық этикалық жүйелерде, діни және діни емес, этика мен құқық қатынастары талқылаудың нақты анықтамасын қажет ететін маңызды мәселе болып табылады. Алайда, Ислам туралы сөз болғанда, тағы бір фактор маңызды рөл атқарады, атап айтқанда исламдық құқықтық қаулы немесе пәтуа. Исламда биоэтика негізінен ислам құқығы мен этикасының бір саласы екені жалпыға ортақ. Биоэтикалық әдебиеттерге, атап айтқанда Ислам биоэтикасына қатысты ислам ғалымдары әдетте исламның негізгі көздеріне сілтеме жасайды: Құран мен Сүннет (Мұхаммед с.а.с сөздері мен әрекеттері). Алайда, бұл ғалымдардың басты міндеті-исламдық дәстүр бойынша ислам құқығының қайнар көздерін түсіндіру негізінде шешім қабылдау процесі деп аталатын ижтихад арқылы белгілі бір биоэтикалық мәселе бойынша «тәуелсіз құқықтық пайымдау немесе түсіндіру» беру. Іс жүзінде биоэтикалық дилемма туралы сөз болғанда, пікірталас пен шешім қабылдауға биолог ғалымдар да, дәрігерлер де, діни ғалымдар да қатысады. Әр түрлі тәсілдермен шешім табу үшін бірінші кезекте қарастырылып отырған мәселеге

қатысты діннің ұстанымы анықталады. Мысалы, ағзаларды трансплантациялауға келетін болсақ, алдымен шарифат мидың өлімі тіркелген науқастың денесінен органы алып тастауға мүмкіндік бере ме деген сұраққа жауап беру керек, егер бұл рұқсат етілсе ғана мәселе заң шығарушы органның қарауына және бекітуіне жіберіледі. Айта кету керек, іс жүзінде қарастырылып отырған мәселенің этикалық аспектілерін талқылау осы қадамдардың барлығынан кейін жиі орын алады.

Ислам биоэтикасында діни ұстанымның басымдығы жаңа биотехнологиялық процедураны (оның рұқсат етілуі немесе тыйым салынуы) қолдануға қатысты кез келген мәселе туындаған жағдайда ғалымдар мен дәрігерлер Ислам ғалымдарының пікірін білуге ұмтылатындығын айқын көрсетеді. Ислам медициналық ғылымдар ұйымының (ioms) жұмысы алдымен биотехнология саласындағы кезекті жетістікке байланысты туындаған мәселе бойынша шарифат пікірін тұжырымдаудың қаншалықты маңызды екенін көрсетеді. Осылайша, мұсылман қоғамдарында этикалық-теологиялық дискурс Ислам заңгерлерінің пікірімен салыстырғанда екінші дәрежелі мәнге ие.

Исламдық құқықтық әдістеме мұсылмандар күнделікті өмірде кездесетін мәселелер бойынша шешім қабылдау кезінде зиян келтіру және пайда табу сияқты моральдық принциптерге негізделгенімен, біртіндеп құқықтық қорытындылар қарастырылып отырған жағдайлардың этикалық жағын ескермей тұжырымдала бастады. Жалпы алғанда, моральдық гносеологиямен немесе моральдық онтологиямен байланысты этикалық ізденіс негізінен құқыққа бағытталған мұсылман діни мектептерінің бағдарламасында жеткіліксіз ұсынылған деп атап өтті. Айта кету керек, бір жағынан, пәтуаның болуы тәжірибені тіпті заңды вакуумда немесе этикалық дау-дамайда да заңдастырады, ал екінші жағынан, егер мұсылман заңгерлерінің пікірінше, тәжірибеге жол берілмесе, онда заңнамалық базаға немесе этикалық пікірталастарға орын жоқ.

Мысалы, көптеген мұсылман елдерінде (Ираннан басқа) эмбрион донорлығына, суррогат ана мен сперматозоидтарға тыйым салынады. Осылайша, бұл тақырып күн тәртібінде мүлдем тұрмайды, сонымен қатар осы саладағы сарапшылардың пікірталастары үшін басым бағыт болып табылмайды. Бұл тақырыпты бірінші басымдық ретінде таңдау ислам әлеміндегі биоэтикалық пікірталастар этика, құқық және пәтуа қатынастарына байланысты екенін растайды, сондықтан бұл қатынастардың не екенін анықтау өте маңызды болып көрінеді.

Пайдаланған әдебиеттер

1. Мухамедова З. М. Исламская биоэтика в историческом аспекте // Материалы Первого Национального конгресса по биоэтике с международным участием. — Т.: USAID, 2005. — С. 98 — 100.; Мухамедова З. М. XXI Ислам биоэтикаси

муаммолари ва қарама-қаршиликлари. Toshkent Islom Universiteti. ScientificAnalytic Bulletin.2006, №3. -Б.37-43; Mukhamedova Z. M. Issues and contradictions in bioethics of 21st century: Islamic prospects. //Abstract book First Sub-Regional Expert Meeting on Ethics Education in Science and Technology. Iran,Tehran. 28-29 October 2006. — P. 27.

2. Амбросимова М.Ю., Нежметдинова Ф.Т., Гурылева М.Э. Мухамедова З. М. Авиценна. Нравственные основы медицины. — Москва: Вече, 2022. – С. 416.

ҚМ АА Күәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.